

<https://jas.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 36, Issue 4, No.100, 2025, pp 83-102

Received: 03.08.2024 Accepted: 27.07.2025

Research Paper

Persistence of Regional Disparities in Female Child Marriage over the Past Two Decades

Milad Bagi*

Assistant professor of Demography, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran

M.bagi@basu.ac.ir

Hatam Hosseini

Professor Demography, Department of Social Sciences, Faculty of Economic and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran

h-hosseini@basu.ac.ir

Mehdi Ali Mohammadi

Master of Demography, Department of Social Sciences, Faculty of Economic and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran

alimohammadif17@gmail.com

Introduction

Child marriage is a widespread phenomenon globally though its prevalence varies significantly across different regions. According to UNICEF (2020), approximately 12 million girls are married before the age of 18 each year worldwide, with 37% of these girls residing in Africa. In Iran, statistics indicate that around 890,000 girls under 18 years were married between 2006 and mid-2015. Recent studies (Bagi, 2025; Torabi & Bagi, 2024) show an increase in the number of female child marriages in recent years. Iran is a multi-ethnic and multicultural society and this diversity significantly influences both the prevalence and patterns of child marriage, resulting in notable regional disparities. Therefore, examining the spread of this issue across different regions is of paramount importance (Salahshour & Habibpour, 2021: 34). Most studies conducted in Iran have primarily focused on the causes or consequences of child marriage at the individual level or have utilized small-scale case studies using qualitative methods. However, few studies have addressed the ethnic and cultural differences across regions. Consequently, this study aimed to investigate and compare the prevalence and determinants of child marriage in Iranian counties across 3 national censuses—2006, 2011, and 2016.

Materials & Methods

This study employed a quantitative research approach, utilizing secondary data analysis to examine census data collected by the Statistical Center of Iran. The statistical population encompassed all counties in Iran, which were analyzed across 3 time points. In 2006, Iran had 336 counties, which increased to 397 in 2011 and reached 429 by 2016. The unit of analysis for this research was county.

Discussion of Results & Conclusion

In 2006, the rate of child marriage among girls across the 336 counties of Iran ranged from 0% to 15.28%. The counties of Rashtkhar and Khalilabad in Razavi Khorasan Province, along with Farooj in North Khorasan Province, exhibited the highest prevalence rates at 15.28%, 15.16%, and 14.34%, respectively. Notably, Abu-Musa County in Hormozgan Province was the only county with no recorded cases of girls

marrying before the age of 18. Following Abu-Musa, Paveh in Kermanshah Province and Abadeh in Fars Province reported the lowest rates at 0.472% and 0.539%, respectively.

By 2011, the prevalence of child marriage among girls had increased, ranging from 0% to 29.05%. Khalilabad, Sarein, and Firouzeh in Razavi Khorasan and Ardabil provinces recorded the highest rates at 29.05%, 27.25%, and 25.14%, respectively. Notably, the number of counties reporting zero percent child marriage rose to 10 in 2011 compared to just one in 2006.

In 2016, over 75% of Iranian counties reported child marriage rates below 10%. That year, the rates ranged from 0% to 35.11%, with Ijrud County in Zanjan Province having the highest rate at 35.11%. This was followed by Rashtkhar, Firouzeh, and Zaveh counties in Razavi Khorasan Province, which had rates of 30.88%, 30.27%, and 29.48%,

* Corresponding author

Bagi, M., Hosseini, H., & Ali Mohammadi, M. (2025). Persistence of regional disparities in female child marriage over the past two decades. *Journal of Applied Sociology*, 36(4), 83-102. <https://doi.org/10.22108/jas.2025.142346.2543>

2322-343x / © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/jas.2025.142346.2543>

respectively. Additionally, 22 counties reported zero cases of girls marrying under 18.

The findings illustrated a geographical distribution of child marriage across Iranian counties, highlighting the concentration of high rates in specific areas, which underscored the influence of ethnicity. Certain ethnic groups, particularly in Turkish-speaking regions (northwest), Baloch areas (southeast), and Persian-speaking populations in Razavi Khorasan (northeast), consistently experienced higher rates throughout the study period.

Analysis of the relationships between variables revealed that urbanization, internet penetration, and levels of development were significantly and negatively correlated with child marriage. As these factors increased in a county, the prevalence of female child marriage tended to decrease.

According to the findings, raising public awareness through improved access to mass media played a crucial role in reducing child marriage. As families became more informed about the negative consequences of child marriage

and moved away from traditional mindsets, they were more likely to prevent early marriages. Additional deterrents included urbanization and higher levels of development. When sufficient resources and opportunities were available for women to pursue their aspirations, child marriage became less prevalent. Consequently, regions that offered such conditions tended to experience lower rates of child marriage.

Ultimately, most counties with high child marriage rates were less developed and had limited access to mass media. Enhancing conditions in these areas through greater access to educational and awareness-raising media coupled with broader development initiatives could significantly reduce child marriage. However, despite the impact of development, other factors—such as religion and ethnicity—should not be overlooked as they also play a critical role in shaping regional behavioral differences.

Keywords: Child Marriage, Early Marriage, Socio-economic Development, Urbanization, Media, Internet, Iran.

مقاله پژوهشی

تداوم تفاوت‌های منطقه‌ای در کودک‌همسری دختران طی دو دهه گذشته

میلاذ بگی*، استادیار جمعیت‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
m.bagi@basu.ac.ir

حاتم حسینی، استاد جمعیت‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
h-hosseini@basu.ac.ir

مهدی علی محمدی، کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران
alimohammadif17@gmail.com

چکیده

کودک‌همسری دختران از چالش‌های مهم جامعه ایران است که روند آن طی سالیان اخیر با وجود تحولات فرهنگی و اجتماعی، با افزایش نسبی همراه بوده است. هدف مقاله حاضر، بررسی شیوع کودک‌همسری دختران در شهرستان‌های ایران و تعیین‌کننده‌های اقتصادی، اجتماعی و جمعیت‌شناختی آن است. به این منظور داده‌های سرشماری‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ با تکنیک تحلیل ثانویه بررسی شد. یافته‌ها نشان داد که شهرستان‌های استان‌های آذربایجان شرقی و اردبیل در شمال غرب کشور و شهرستان‌های شرق کشور در استان‌های سیستان و بلوچستان، خراسان‌های رضوی، شمالی و جنوبی در هر سه سال مورد بررسی، بیشترین میزان شیوع کودک‌همسری را داشته‌اند. شهرستان‌های رشته‌خوار و خلیل‌آباد در خراسان رضوی در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به ترتیب با ۱۵/۲۸ درصد و ۲۹/۰۵ درصد و شهرستان ایجرود در استان زنجان با ۳۵/۱۱ درصد در سال ۱۳۹۵ بالاترین درصد کودک‌همسری را داشتند. در مقابل، شهرستان‌های واقع در استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، تهران و ایلام همواره پایین‌ترین درصد را تجربه کرده‌اند. شهرنشینی، ضریب نفوذ اینترنت و توسعه اقتصادی اجتماعی تأثیر منفی و معناداری بر کودک‌همسری داشتند. بسیاری از مناطق (نه همه آنها) با شیوع بالای کودک‌همسری، کمتر برخوردار بودند و بنابراین، دولت بایستی برنامه‌های توسعه‌ای و آگاهی‌بخشی توسط رسانه‌ها را در دستور کار قرار دهد.

واژه‌های کلیدی: ازدواج زودهنگام، توسعه اقتصادی اجتماعی، پیش‌رسی ازدواج، شهرنشینی، رسانه، اینترنت، ایران

* نویسنده مسئول:

بگی، میلاذ، حسینی، حاتم و علی محمدی، مهدی. (۱۴۰۴). تداوم تفاوت‌های منطقه‌ای در کودک‌همسری دختران طی دو دهه گذشته، جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۶(۴)، ص ۸۳-

۱۰۲. <https://doi.org/10.22108/jas.2025.142346.2543>

مقدمه

تولد، ازدواج و مرگ سه واقعه مهم زندگی انسان هستند. در این میان، تنها ازدواج است که انسان در آن حق انتخاب دارد. این حق به‌عنوان یک اصل اجتماعی و قانونی به رسمیت شناخته می‌شود و در بیانیه‌های حقوق بشر نیز به آن اشاره شده است؛ با این حال، همچنان شمار زیادی از دختران و پسران بدون اینکه دخالتی در انتخاب شریک زندگی خود داشته باشند، ازدواج می‌کنند. برخی از این افراد به اندازه‌ای سناشان کم است که نمی‌توانند شریک زندگی خود را آگاهانه انتخاب کنند. انتخاب آن‌ها ممکن است نادرست بوده و پیامدهای جبران‌ناپذیری برای‌شان به دنبال داشته باشد (نوبهاری، ۱۳۹۹: ۱۱۵). کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد^۱ و یونیسف (۲۰۲۲) کودک‌همسری را شکلی از ازدواج اجباری^۲ یا هر ازدواج رسمی یا پیوند غیررسمی بین یک کودک زیر ۱۸ سال و یک بزرگسال یا یک کودک دیگر تعریف کرده‌اند.

کودک‌همسری در سراسر جهان شایع است، اما نسبت آن در مناطق مختلف متفاوت است. براساس گزارش یونیسف، سالانه حدود ۱۲ میلیون کودک دختر در سراسر جهان ازدواج می‌کنند که ۳۷ درصد از این دختران ساکن آفریقا هستند (UNICEF, 2020). در کشورهای در حال توسعه، یک سوم دختران پیش از رسیدن به سن ۱۸ سالگی ازدواج می‌کنند (احمدی، ۱۴۰۰ الف: ۲۹). آرتور^۳ و همکاران (۲۰۱۸) در بررسی قوانین کودک‌همسری در جهان نشان دادند که در ۱۰۴ کشور از ۱۹۱ کشوری که بررسی کرده‌اند، دختران می‌توانند در صورت رضایت والدین و در نظر گرفتن استثنای قوانین شرعی و عرفی پیش از ۱۸ سالگی ازدواج کنند. شمار متناظر برای پسران ۷۰ کشور است؛ بنابراین، می‌توان گفت کودک‌همسری، به‌ویژه درباره دختران، پدیده‌ای جهانی و

ویژگی مشترک بسیاری از کشورها و مناطق دنیاست (Artura et al., 2018: 62). این در حالی است که کشورها و مناطق مختلف شرایط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، قومی فرهنگی و مذهبی متفاوتی دارند. شاید به همین دلیل است که در برخی مناطق کودک‌همسری شایع‌تر از مناطق دیگر است (Koski & Heymann, 2018: 59). هرچند در طول دهه گذشته کودک‌همسری دختران در دنیا ۱۵ درصد کاهش یافته و از یک زن در میان هر چهار زن به حدود یک زن در هر پنج زن رسیده است (UNFPA, 2019: 6 & UNICEF, 2019: 6)، اما این کاهش یکسان تجربه نشده و هنوز کودک‌همسری دختران در برخی کشورها و مناطق دنیا در سطح وسیعی شایع است (Bolarinwa et al., 2022: 2).

در ایران نیز آمارها نشان می‌دهد که از سال ۱۳۸۵ تا نیمه اول سال ۱۳۹۴ تعداد ۸۹۰ هزار دختر زیر سن ۱۸ سال ازدواج کرده‌اند که در میان آن‌ها دخترانی با سن زیر ۱۰ سال نیز بوده‌اند. مطالعات (Bagi, 2025; Torabi & Bagi, 2024) نشان می‌دهد که طی چند سال اخیر، شمار ازدواج زیر سن ۱۸ سال در کشور افزایش یافته است. کودک‌همسری دختران که در یک دهه قبل با سرعتی کم، روندی به‌نسبت کاهشی داشت، از سال ۱۳۹۸ دوباره صعودی شده و ۳/۹ درصد افزایش یافته است (سازمان ثبت احوال کشور، ۱۴۰۰). همچنین، برآورد عسکری و (عسکری ۱۳۹۸: ۳۰۹) نشان می‌دهد که ۱۷ درصد از دختران ایرانی، زیر سن ۱۸ سال ازدواج می‌کنند. براساس داده‌های سازمان ثبت احوال کشور ۲۱/۱ درصد از ازدواج‌هایی که در سال ۱۴۰۰ ثبت شده است، قبل از سن ۱۸ سالگی بوده است (سازمان ثبت احوال کشور، ۱۴۰۰).

در بیان دلایل کودک‌همسری به عوامل متعددی اشاره شده است، به‌طوری‌که ویژگی‌های اقتصادی اجتماعی مناطق و نیز مشخصه‌های فردی و خانوادگی در وقوع آن اثرگذار است؛ از جمل این علل می‌توان به فقر اشاره کرد. ترک خانه توسط دختران در سنین پایین‌تر می‌تواند از فشار اقتصادی موجود در خانواده بکاهد و این بار را بر دوش خانواده‌های دیگر بگذارد (احمدی، ۱۴۰۰ ب: ۸؛ افتخارزاده، ۱۳۹۴: ۱۴۸؛ Walcker, 2012: 231).

¹ United Nations High Commissioner for Human Rights (UNHCHR)

² forced marriage

³ Arthura

اقتصادی-اجتماعی و ناکامی در دستیابی به اهداف توسعه‌ای می‌شود؛ به بیان دیگر، کودک‌همسری از طریق نقض حقوق زنان و دختران به کاهش مشارکت آن‌ها در عرصه‌های مختلف زندگی مانند آموزش، اقتصاد و سیاست دامن می‌زند و به این ترتیب، بر برابری جنسیتی و رفاه و توسعه اجتماع‌های محلی، ملی و بین‌المللی در سطح کلان تأثیر می‌گذارد (Arthura et al., 2018: 66). تجربه‌ی کودک‌همسری در سطح خرد نیز بر بهبود موقعیت زنان و دختران تأثیر می‌گذارد (Fan et al., 2022; Bozorgi- Chowdhury & Morium, 2018). سانس، از طریق انتقال بین‌نسلی این پیامدها بر توسعه اقتصادی-اجتماعی و بهبود موقعیت زنان در جامعه، پیوسته تأثیر می‌گذارد و به بازتولید موقعیت نامطلوب آن‌ها در سطح کلان منجر می‌شود؛ در نتیجه، زنان همواره در موقعیت نابرابری در مقایسه با مردان قرار می‌گیرند؛ وضعیتی که از طریق تداوم نابرابری جنسیتی دستیابی به هدف‌های توسعه پایدار، به‌ویژه پایان دادن به فقر در همه اشکال آن، تضمین زندگی سالم، افزایش رفاه عمومی، اطمینان از آموزش باکیفیت فراگیر و عادلانه، برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان و دختران را به تأخیر می‌اندازد (Bolarinwa et al., 2022).

جلوگیری از پدیده کودک‌همسری، نیازمند شناخت دلایل و زمینه‌های موثر بر آن است. بایستی توجه داشت که ریشه‌های این رفتار در مناطق مختلف، متفاوت است؛ به همین دلیل مطالعه و بررسی شیوع این مسئله در مناطق مختلف از اهمیت بالایی برخوردار است (سلحشور و حبیب‌پور، ۱۴۰۰: ۳۴). پژوهش‌های انجام شده در کشور در ارتباط با کودک‌همسری، بیشتر علل یا پیامدهای این پدیده را در سطح فردی و در مقیاس جغرافیایی کوچک بررسی کرده‌اند یا اینکه به صورت مطالعات موردی و به روش کیفی بر نمونه‌های کوچک متمرکز شده‌اند. همچنین پژوهش‌های اندکی هستند که بر تفاوت‌های قومی و فرهنگی مناطق مختلف کشور متمرکز شده باشند. این در حالی است که الگوهای ازدواج میان

تحصیلات پایین نیز از دیگر دلایل این پدیده شناخته می‌شود که باعث عدم آگاهی کافی و درک شرایطی می‌شود که در زندگی آینده کودک رخ خواهد داد (بابانژاد و دیگران، ۱۴۰۰: ۱؛ Singh & Samara, 1996: 148). تبعیت از الزامات فرهنگ مردسالارانه که باعث عدم داشتن اختیار دختر در خانه و آزار دیدن از سوی پدر و برادران و در نهایت انگیزه دختران برای فرار از خانواده و چنین شرایطی می‌شود (حاجیلو و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۰؛ احمدی، ۱۴۰۰: ۸؛ بابانژاد و همکاران، ۱۴۰۰: ۱)، باورهای فرهنگی و مذهبی و سخت‌گیری‌های مذهبی که شرایط سختی را برای ادامه زندگی دختران در جمع خانواده به وجود می‌آورد (میرشاه، ۱۴۰۱: ۱؛ حاجیلو و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۰؛ Knoux, 2017: 96) و... از سایر عواملی هستند که در تحقیقات به آن‌ها اشاره شده است.

نکته مهمی که باید در نظر داشت، این است که کشور ما جامعه‌ای چندقومی و چندفرهنگی است. مطالعات مختلفی تنوع و گوناگونی رفتارهای جمعیتی را در ایران در بین اقوام مختلف گزارش کرده‌اند (بگی و صادقی، ۱۴۰۱، عباسی شوازی و صادقی، ۱۳۸۴). این امر در شیوع و تنوع پدیده کودک‌همسری تأثیرگذار است؛ به طوری که آمارهای کودک‌همسری در بین مناطق مختلف، متفاوت و متنوع است. هرچند به دلیل ثبت نشدن بسیاری از این ازدواج‌ها نمی‌توان آمارهای دقیقی ارائه کرد (سلحشور و حبیب‌پور، ۱۴۰۰: ۳۴). داده‌های سازمان ثبت احوال نشان می‌دهد که پدیده کودک‌همسری در استان‌های شمال شرق، شمال غرب و استان سیستان و بلوچستان شرایط نگران‌کننده‌تری در مقایسه با سایر مناطق دارد. همچنین بگی و صادقی (۱۴۰۱) نشان دادند که میزان کودک‌همسری در بین اقوام مختلف از تفاوت معناداری برخوردار است، به طوری که بلوچ‌ها، ترک‌ها و عرب‌ها بیش از سایرین این پدیده را تجربه کرده‌اند.

بایستی توجه کرد که پیامدهای کودک‌همسری دختران در سطوح خرد و کلان در چرخه‌ای تعاملی از طریق گسترش به حوزه‌های اجتماعی و فردی سبب بازتولید وضعیت و شرایط نامناسب زندگی زنان و دختران، کُندی فرایند توسعه

بلوچ‌ها ۳۴ درصد و گیلک‌ها با چهار درصد بالاترین و پایین‌ترین میزان کودک‌همسری را داشته‌اند.

در پژوهش‌های خارج از کشور نیز از فقر و عوامل اقتصادی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در کودک‌همسری یاد شده است (Walcker, 2012; Uecker & Stokes, 2010; Mikhail, 2002; Ahmady, 2021). احمدی (2021, 2022) بیان می‌کند که در بسیاری از کشورهای درحال توسعه از ازدواج زود هنگام به‌عنوان فرصتی اقتصادی برای بهبود وضعیت اقتصادی و ثبات مالی خانواده استفاده می‌شود. والکر^۱ (2012) نیز با بررسی روندهای کودک‌همسری در آفریقا، به‌ویژه منطقه جنوب صحرای آفریقا، نشان داد که کشورهای با بالاترین میزان فقر و رشد جمعیت، بالاترین میزان کودک‌همسری را تجربه می‌کنند. به سطح تحصیلات پایین والدین نیز به‌عنوان یکی دیگر از تعیین‌کننده‌های کودک‌همسری در پژوهش‌های مختلف (Erulkar, 2022; Jensen & Thornton, 2003; Singh & Samara, 1996) توجه شده است، اگرچه مخالفانی درباره این امر وجود دارد که تحصیلات به تنهایی علت کودک‌همسری است (Tremayne, 2014; Yüksel-Kaptanoglu & Ergocmen, 2006). ارولکار^۲ (2022) نشان داد که در اتیوپی بیشتر افرادی که پیش از ۱۸ سالگی ازدواج کرده‌اند، هرگز به مدرسه نرفته‌اند؛ باوجود این، ترماین^۳ (2006) درباره مدرنیته و کودک‌همسری در ایران نتیجه گرفت که سطح بالای تحصیلات در ایران باعث توانمندسازی زنان نمی‌شود و تغییرات در سطوح کودک‌همسری متأثر از عوامل دیگری مانند برنامه‌ریزی‌های خانواده است. در پژوهش‌هایی (Yount et al., 2016; Santhya et al., 2022) نیز از خشونت فیزیکی و جنسی، دلزدگی زناشویی، انزوا و طلاق، ترک تحصیل، فقر، ابتلا به ایدز، آسیب‌های بارداری و زایمان به‌عنوان پیامدهای کودک‌همسری یاد می‌شود.

کشورها و حتی درون یک کشور و میان گروه‌های قومی گوناگون، متفاوت است. مطالعات گذشته نشان داده‌اند که بلوچ‌ها، لرها و ترک‌ها به ترتیب سه گروه قومی اول از نظر ازدواج زود هنگام هستند (بگی و صادقی، ۱۴۰۱؛ کردزنگنه، ۱۳۹۰: ۱۸۲، عباسی شوازی و صادقی، ۱۳۸۴: ۳۵). مطالعه حاضر سعی دارد تا میزان کودک‌همسری و تعیین‌کننده‌های آن را در شهرستان‌های ایران در سه سرشماری ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ بررسی و مقایسه کند. آگاهی از علل و عوامل کودک‌همسری این امکان را برای خانواده‌ها و برنامه‌ریزان فراهم می‌کند تا شناخت کامل‌تری از این پدیده داشته باشند تا بتوانند راهکارهای مؤثری برای جلوگیری از کودک‌همسری ارائه دهند و آن‌ها را عملیاتی کنند.

پیشینه تحقیق

کودک‌همسری دختران بخش مهمی از تحقیقات مربوط به ازدواج را در جوامع مختلف به‌خود اختصاص داده است. در اینجا تنها بخشی از آنها بررسی خواهند شد که بر تفاوت‌های منطقه‌ای و فرهنگی تأکید کرده و در سالیان اخیر انجام شده‌اند. مطالعات زیادی هستند که فقر و عوامل اقتصادی را مهم‌ترین دلایل کودک‌همسری بیان کرده‌اند (سلحشور و حبیب‌پور، ۱۴۰۰؛ چنایی و همکاران، ۱۴۰۱؛ میرشاه، ۱۴۰۰). از دیگر دلایل کودک‌همسری که در پژوهش‌های پیشین (Bagi, 2025) بگی و صادقی، ۱۴۰۱؛ کردزنگنه، ۱۳۹۰؛ احمدی، ۱۴۰۰؛ حاجیلو و همکاران، ۱۴۰۰) به آن‌ها اشاره شده است، می‌توان به قومیت، فشارهای اجتماعی وارده از سمت خانواده‌ها، شرایط اجتماعی نامناسب جوامع، ازدواج موقت، تعصب مذهبی، عدم آگاهی از خطرات بهداشتی و روحی و جسمی اشاره کرد؛ برای مثال علی‌پور آبدار (۱۳۹۹) و رحیمی و همکاران (۱۴۰۲) معتقدند که بلوغ زودرس جنسی و ظاهری از عوامل زمینه‌ساز کودک‌همسری هستند. بگی و صادقی (۱۴۰۱) به نقش قومیت اشاره کردند و نشان دادند که هرچند کودک‌همسری در میان قومیت‌های ایرانی در سال ۱۳۸۰ در مقایسه با سال ۱۳۷۹ کاهش یافته، اما همچنان تفاوت‌های قومی پابرجاست و

¹ Walcker

² Erulkar

³ Tremayne

بی‌سواد و سطح پایین تحصیلات والدین، تراکم بالای بُعد خانوار، سخت‌گیری‌ها و باورهای سنتی انتظار می‌رود که نوعی نابرابری میان زنان و مردان در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مشاهده شود (تیموری‌ارشد و همکاران، ۱۴۰۱: ۶۰۵)؛ در نتیجه، با بهبود وضع سواد و افزایش سطح تحصیلات زنان، میزان کودک‌همسری کاهش می‌یابد. سطوح بالای تحصیلات دانشگاهی از طرفی سبب تغییر نگرش به ازدواج سنتی و تنظیم‌شده و از سوی دیگر تأخیر در ازدواج می‌شود. همچنین افزایش تحصیلات زنان راه ورود آنان به بازار کار و چرخه اشتغال را بیشتر می‌کند. اشتغال زنان می‌تواند به افزایش درآمد خانواده و کاهش میزان فقر در خانواده بینجامد؛ علاوه‌براین، اشتغال زنان در فعالیت‌های خارج از منزل، به‌عنوان شاخصی از برابری جنسیتی، از شیوع و گسترش کودک‌همسری جلوگیری می‌کند.

معمولاً سطح سواد و تحصیلات زنان و همچنین ورود زنان به عرصه‌های اجتماعی خود از نوسازی و سطح توسعه اقتصادی اجتماعی مناطق است؛ از این رو می‌توان بیان کرد که هرچه نوسازی در جامعه بیشتر گسترش یافته باشد، می‌توان انتظار داشت که شیوع کودک‌همسری نیز کمتر باشد. در این ارتباط می‌توان برای تبیین کودک‌همسری از نظریه نوسازی با مدرنیاسیون استفاده کرد. براساس این نظریه، در فرایند نوسازی و توسعه اقتصادی-اجتماعی، عوامل همبسته اجتماعی تضعیف یا از هم گسسته می‌شوند؛ در نتیجه، افراد منافع شخصی را به نفع جمعی ترجیح می‌دهند. همچنین، با گسترش مادی‌گرایی و فردگرایی، نظام خانواده تغییر می‌کند و از جوامع خانواده‌محور به جوامع فردمحور تبدیل می‌شود. به دنبال این تغییرات، الگوهای ازدواج و خانواده نیز متناسب با شرایط جدید تغییر و با آن انطباق می‌یابد (عباسی شوازی و صادقی، ۱۳۸۴: ۲۸). نوسازی و شهرنشینی علاوه‌بر تأثیر مستقیمی که می‌تواند بر کاهش کودک‌همسری داشته باشند (از طریق رفتارهای مدرن و سبک زندگی شهری) (Bagi, 2025)، از طریق افزایش سهم دانش‌آموخته‌های دانشگاهی مرد

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که علل کودک‌همسری دختران در ایران در مقیاس کلان و در سطح شهرستان‌ها بررسی نشده است. این در حالی است که وقوع کودک‌همسری متأثر از ویژگی‌های فردی و خانوادگی است و نیز از عوامل سطح کلان همچون بافت اقتصادی اجتماعی و تنوع قومی فرهنگی مناطق مختلف کشور تأثیر می‌پذیرد؛ بنابراین، مطالعه حاضر سعی در پوشش این خلأ پژوهشی دارد. همچنین این بررسی به‌صورت طولی در دوره زمانی ۱۰ساله و با استفاده از داده‌های سه سرشماری متوالی ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ انجام شده است که آن را از مطالعات مقطعی متمایز می‌سازد.

ادبیات نظری

با مرور نظریات و ادبیات تجربی این حوزه می‌توان چنین نتیجه گرفت که در شکل‌گیری تصمیم برای ازدواج در سنین پایین برای دختران عوامل مختلفی به شکل مستقیم و غیرمستقیم دخیل‌اند.

یکی از مهم‌ترین دلایل کودک‌همسری را در نقاط مختلف جهان وجود نداشتن برابری جنسیتی دانسته‌اند و مطالعات نیز نشان می‌دهد که شیوع کودک‌همسری در مناطق با میزان بالاتر نابرابری جنسیتی، بیشتر است؛ از این رو نظریه برابری جنسیتی یکی از مهم‌ترین نظریات در زمینه تبیین کودک‌همسری است. این نظریه متمرکز بر برابری مردان و زنان در نهادهای اجتماعی خانواده‌محور و فردمحور در زمینه‌هایی چون برخورداری از آموزش یکسان، فرصت اشتغال، مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بیرون از منزل، و تصمیم‌گیری‌های خانوار، به‌ویژه در زمینه‌های مرتبط با ازدواج، تشکیل خانواده و فرزندآوری است (حسینی، ۱۳۹۲: ۱۲۹). تحصیلات زنان نقش تعیین‌کننده‌ای در تلاش‌هایشان برای دستیابی به نوعی برابری با مردان دارد؛ در نتیجه، آن‌ها در تلاش برای افزایش سطح تحصیلات، اشتغال بهتر و درآمد بیشتر، ناگزیر ازدواجشان را به تأخیر می‌اندازند. در جوامع کمتر توسعه‌یافته و سنتی مانند ایران، به‌دلایلی مانند فقر مالی،

کشور اثرگذار باشند. ارتباط این متغیرها و نحوه اثرگذاری آنها بر شیوع کودک‌همسری در شکل ۱ نشان داده شده است؛ براین اساس ارتباط میان متغیرهای مستقل و متغیر وابسته (کودک‌همسری) را می‌توان این‌گونه تبیین کرد: سطح توسعه (برگرفته‌شده از نظریه نوسازی)، به‌عنوان متغیر بنیادین، نقشی کلیدی در کاهش کودک‌همسری ایفا می‌کند. با افزایش سطح توسعه، میزان شهرنشینی بیشتر می‌شود و شهرنشینی از دو طریق بر کاهش کودک‌همسری اثر می‌گذارد: نخست، شهرنشینی مستقیماً با تغییر سبک زندگی و رواج رفتارهای مدرن، پذیرش اجتماعی کودک‌همسری را کاهش می‌دهد؛ دوم، شهرنشینی به‌صورت غیرمستقیم، از طریق افزایش درصد دانش‌آموختگان دانشگاهی زن، اشتغال زنان و ضریب نفوذ اینترنت به کاهش این پدیده کمک می‌کند. در این میان، نرخ بیکاری به‌عنوان عاملی کلیدی بر فقر تأثیرگذار است. افزایش نرخ بیکاری به افزایش فقر منجر می‌شود و فقر نیز (همان‌گونه که در بررسی پیشینه تحقیق به آن اشاره شد) از عوامل اصلی در گسترش کودک‌همسری به‌شمار می‌رود. اشتغال زنان (برگرفته از نظریه برابری جنسیتی) می‌تواند این چرخه را معکوس کند؛ بدین صورت که از یک طرف، با افزایش درآمد خانواده و کاهش فقر به‌صورت غیرمستقیم به کاهش کودک‌همسری منجر می‌شود و از طرف دیگر، به‌عنوان شاخصی از برابری جنسیتی، مستقیماً بر پذیرش اجتماعی و کاهش نرخ این پدیده اثر می‌گذارد. از سوی دیگر، ضریب نفوذ اینترنت (برگرفته از نظریه جهانی‌شدن و توسعه نوآوری‌ها) که خود از شهرنشینی و سطح توسعه تأثیر می‌گیرد، عامل مهمی در آشنایی افراد با سبک‌های زندگی مدرن در جهان پهناور و رفتارهای نوین خانوادگی است. این آشنایی سبب می‌شود که پذیرش کودک‌همسری در جامعه کاهش یابد و نگرش‌ها به این پدیده تغییر کند؛ علاوه‌براین، درصد دانش‌آموختگان دانشگاهی زن که متأثر از شهرنشینی و سطح توسعه افزایش می‌یابد، نقشی مهم در کاهش کودک‌همسری ایفا می‌کند. تحصیلات دانشگاهی زنان

و زن، افزایش ضریب نفوذ اینترنت و مشارکت بیشتر زنان در بازار کار نیز موجب می‌شوند تا کودک‌همسری کاهش یابد. در این شرایط موقعیت زنان به‌دلیل افزایش سن ازدواج، کاهش فاصله سنی زوجین و افزایش قدرت تصمیم‌گیری آنان در خانواده بهبود می‌یابد (محمودیان، ۱۳۸۳: ۳۲)؛ براین اساس می‌توان گفت که نوسازی و مدرنیزاسیون با گسترش رسانه‌های جمعی تأثیر غیرمستقیمی نیز بر کاهش کودک‌همسری داشته است. استفاده از وسایل ارتباط جمعی همچون اینترنت نقش اساسی در تغییرات اندیشه‌های مربوط به ازدواج بازی می‌کند.

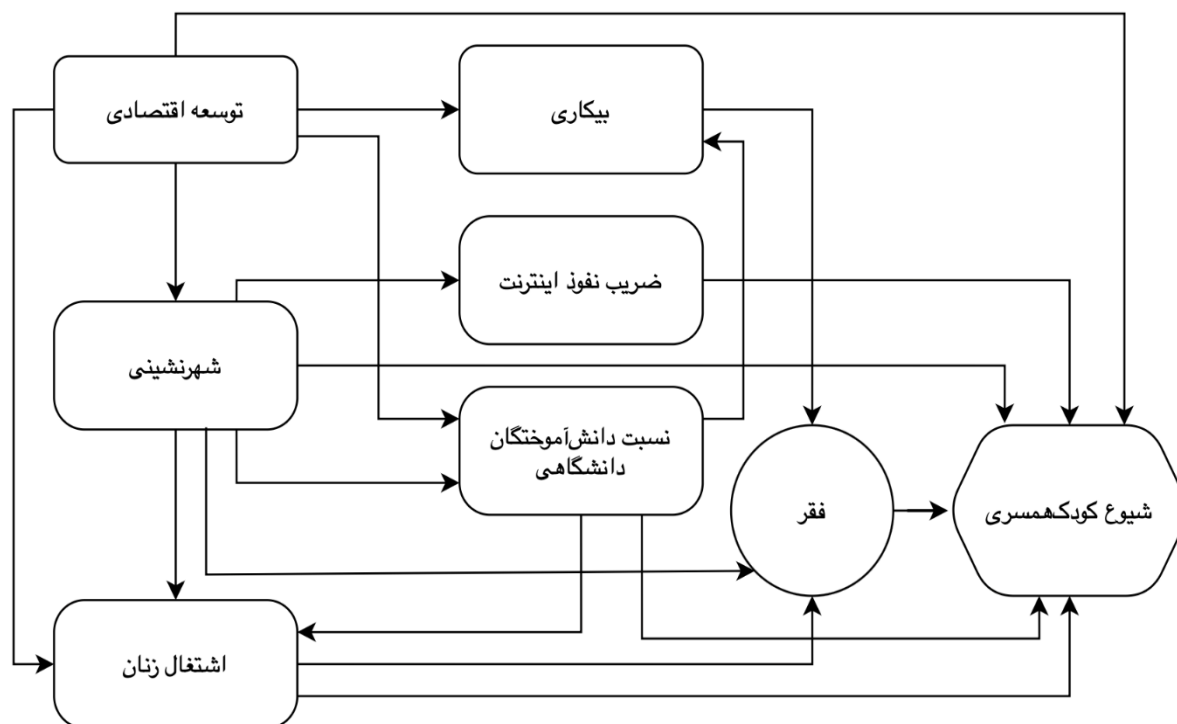
اینترنت و فضای مجازی سبب شده است تا ارتباطات در سطح جهانی بسیار بیشتر شده و افراد با اندیشه‌ها، فرهنگ و رفتارهای سایر نقاط جهان نیز آشنا شوند. در این ارتباط گیدنز نیز بر این باور است که پدیده جهانی‌شدن چندبعدی است و همه این ابعاد می‌توانند بر نهاد خانواده تأثیر بگذارند (گیدنز^۱ ۱۳۸۲: ۵۵). از جمله این پیامدها دگرگونی در نقش‌های سنتی و ازپیش‌تعیین‌شده است. خانواده در این فرایند دچار تناقض می‌شود؛ به‌طوری‌که مشارکت اقتصادی زنان در تأمین معیشت خانواده در مقابل نقش مادری آن‌ها قرار می‌گیرد؛ علاوه‌براین، گسترش حضور زنان در عرصه اشتغال، تغییر و تنوع گونه‌های ازدواج، سقوط جایگاه ازدواج سنتی و افزایش تأخیر در ازدواج، وجود ارتباطات سالم و تساوی و عدالت در ارتباط، افزایش اعتماد در ارتباط، گسترش ویژگی‌های مردم‌سالاری مانند مشارکت جمعی و فقدان خشونت و جایگزینی نقش‌های اکتسابی برای زنان به‌جای نقش‌های محوله سنتی از دیگر پیامدهای جهانی‌شدن است؛ پس می‌توان گفت هرچه میزان استفاده از اینترنت و دسترسی به شبکه‌های اجتماعی بیشتر باشد، احتمال آشنایی افراد با رفتارهای مدرن در حوزه خانواده بیشتر است.

براساس آنچه بیان شد، انتظار می‌رود مجموعه‌ای از متغیرهای مختلف در سطح کلان بر شیوع کودک‌همسری در

¹ Giddens

پدیده کمک می‌کند و همچنین با به تأخیر انداختن زمان ازدواج، احتمال وقوع آن را کاهش می‌دهد.

(به‌عنوان شاخص مهمی در برابری جنسیتی) با افزایش آگاهی و تغییر نگرش‌ها به ازدواج در سنین پایین، به کاهش این

شکل ۱- مدل نظری عوامل مؤثر بر شیوع کودک‌همسری در سطح کلان

Fig 1- Theoretical model of macro-level factors influencing the prevalence of child marriage

روش‌شناسی

روش پژوهش کمی و از تکنیک تحلیل ثانویه برای تحلیل داده‌های گردآوری شده توسط مرکز آمار ایران استفاده شد. جمعیت آماری تمام شهرستان‌های ایران است که در سه برش زمانی بررسی شدند. شمار شهرستان‌های کشور در سرشماری ۱۳۸۵، ۳۳۶ شهرستان بوده که به ترتیب با ۱۸/۱ و ۲۷/۷ درصد افزایش به ۳۹۷ و ۴۲۹ شهرستان در سرشماری‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ رسید. واحد تحلیل در این مقاله شهرستان است. در توصیف و تحلیل داده‌ها از جدول‌های فراوانی، نمودارها و شاخص‌های گرایش به مرکز و پراکندگی به تناسب متغیرها استفاده شد. باتوجه به سطح سنجش متغیر وابسته فاصله‌ای در تحلیل‌های چندمتغیره از روش رگرسیون خطی چندمتغیره استفاده شد. برای سنجش کودک‌همسری دختران، شمار افراد

دست‌کم یکبار ازدواج کرده را در گروه سنی ۱۷-۱۰ سال بر کل جمعیت آن گروه سنی تقسیم و نتیجه در ۱۰۰ ضرب شد؛ بنابراین، کودک‌همسری دختران برحسب درصد عملیاتی شد. برای این منظور، از داده‌های ۲۰ درصد سرشماری سال ۱۳۸۵ و داده‌های دو درصد سرشماری‌ها در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ استفاده شد که در تارنمای مرکز آمار ایران در دسترس است. داده‌های متغیرهای مستقل درصد دانش‌آموختگان دانشگاهی زن، درصد اشتغال زنان، درصد شهرنشینی و درصد بیکاری نیز از جدول‌های سرشماری شهرستان‌های بررسی شده در تارنمای مرکز آمار ایران اقتباس شد. داده‌های متغیرهای توسعه‌یافتگی شهرستان‌ها و ضریب نفوذ اینترنت از سالنامه‌های استانی مرکز آمار ایران و داده‌های میزان فقر نیز از طرح هزینه و درآمد خانوار به دست آمد.

معادله رگرسیونی استفاده‌شده در تحلیل چندمتغیره به صورت زیر است:

$$Y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + b_4x_4 + b_5x_5 + b_6x_6 + b_7x_7$$

توسعه‌یافتگی شهرستان است.

برای تحلیل داده‌ها از بسته نرم‌افزاری استیپتا، نسخه ۱۷ استفاده شد. برای نشان‌دادن توزیع فضایی کودک‌همسری دختران در شهرستان‌های ایران نیز از نرم‌افزار Arc GIS استفاده شد.

که در آن Y درصد کودک‌همسری دختران، a مقدار عرض از مبدأ یا میانگین درصد کودک‌همسری در شهرستان‌ها بدون حضور متغیرهای مستقل، b ضریب‌های رگرسیون متغیرهای مستقل، x_1 درصد دانش‌آموختگان دانشگاهی زن، x_2 درصد اشتغال زنان، x_3 درصد شهرنشینی، x_3 میزان ضریب نفوذ اینترنت، x_5 میزان فقر، x_6 درصد بیکاری و x_7 سطح

جدول ۱- متغیرهای تحقیق و منابع استفاده‌شده

Table 1- Variables and sources used

منبع داده	واحد اندازه‌گیری	اسم متغیر	نوع متغیر
داده‌های سرشماری ۱۳۸۵-۱۳۹۵	درصد افراد ازدواج‌کرده در سنین کمتر از ۱۸ سال	درصد کودک‌همسری	وابسته
مرکز آمار ایران	نسبت زنان با تحصیلات دانشگاهی به کل افراد با تحصیلات دانشگاهی برحسب درصد	درصد دانش‌آموختگان دانشگاهی زن	
مرکز آمار ایران	نسبت زنان شاغل به کل جمعیت زنان در هر شهرستان برحسب درصد	درصد اشتغال زنان	
مرکز آمار ایران	سهم جمعیت ساکن در مناطق شهری نسبت به کل جمعیت برحسب درصد	درصد شهرنشینی	
مرکز آمار ایران، سالنامه‌های آماری	درصد دسترسی به اینترنت در هر شهرستان	ضریب نفوذ اینترنت	مستقل
مرکز آمار ایران، طرح هزینه و درآمد خانوار	میانگین درآمد خانوار	میزان فقر	
مرکز آمار ایران	افراد فاقد شغل نسبت به کل جمعیت در سنین کار	درصد بیکاری	
مرکز آمار ایران، سالنامه‌های استانی	میزان مرگ‌ومیر کودکان زیر ۵ سال، میزان باسوادی کل، شمار کتابخانه‌های عمومی به ازای هر هزار نفر جمعیت، شمار مؤسسه‌های درمانی و مراکز بهداشتی به ازای هر هزار نفر جمعیت، نسبت معلم به دانش‌آموز، ضریب نفوذ تلفن ثابت	سطح توسعه‌یافتگی	

یافته‌ها

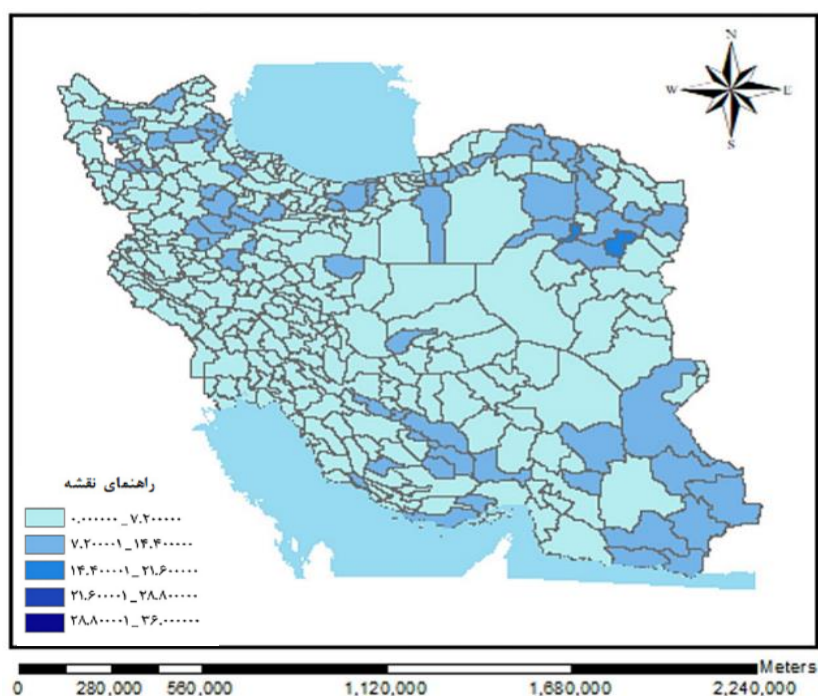
بوده است؛ باین‌حال، شهرستان‌های رشتخوار و خلیل‌آباد در استان خراسان رضوی و شهرستان فاروج در خراسان شمالی به‌ترتیب با ۱۵/۲۸، ۱۵/۱۶ و ۱۴/۳۴ درصد بیشترین شیوع کودک‌همسری دختران را در کل کشور داشته‌اند. این شهرستان‌ها در شمال‌شرق کشور واقع شده‌اند. شهرستان ابوموسی در استان

بر پایه نتایج این بررسی، کودک‌همسری دختران در ۳۳۶ شهرستان کشور در سال ۱۳۸۵، در دامنه‌ای از صفر تا ۱۵/۲۸ درصد در نوسان بوده است. در بیش از ۹۱ درصد شهرستان‌های بررسی‌شده، مقدار شاخص کمتر از ۱۰ درصد

می‌بینید، مناطق شمال‌شرق، جنوب شرق و شمال غرب کشور شامل استان‌های خراسان رضوی و شمالی، سیستان و بلوچستان و استان‌های ترک‌نشین آذربایجان شرقی و اردبیل، بیشتر درگیر این پدیده بوده‌اند؛ به طوری که شهرستان‌های واقع در این مناطق شیوع بیشتری از کودک‌همسری دختران را در مقایسه با سایر مناطق کشور داشته‌اند.

هرمزگان تنها شهرستانی است که در سال ۱۳۸۵، در آن گزارش نشده است که هیچ دختری پیش از ۱۸ سالگی ازدواج کرده باشد. پس از ابوموسی، شهرستان‌های پاوه در استان کرمانشاه و آباد در استان فارس نیز به ترتیب با ۰/۴۷۲ و ۰/۵۳۹ درصد پایین‌ترین شیوع کودک‌همسری را داشته‌اند.

نقشه ۱، توزیع فضایی کودک‌همسری شهرستان‌های بررسی شده را در سال ۱۳۸۵ نشان می‌دهد. همان‌طور که

نقشه ۱- توزیع فضایی شیوع کودک‌همسری دختران ۱۰ تا ۱۷ سال در شهرستان‌های ایران، ۱۳۸۵

Map 1- Spatial distribution of the prevalence (%) of child marriage among girls aged 10 to 17 in Iranian counties, 2006

آن است که در فاصله ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، بر شمار شهرستان‌هایی افزوده شده که کودک‌همسری دختران در آن‌ها صفر درصد گزارش شده است و شمار آن‌ها به ده شهرستان^۱ در سال ۱۳۹۰ رسیده است؛ بنابراین، می‌توان گفت که در مقایسه با سرشماری ۱۳۸۵، استان خراسان رضوی همچنان بالاترین شیوع کودک‌همسری دختران را به خود اختصاص داده است.

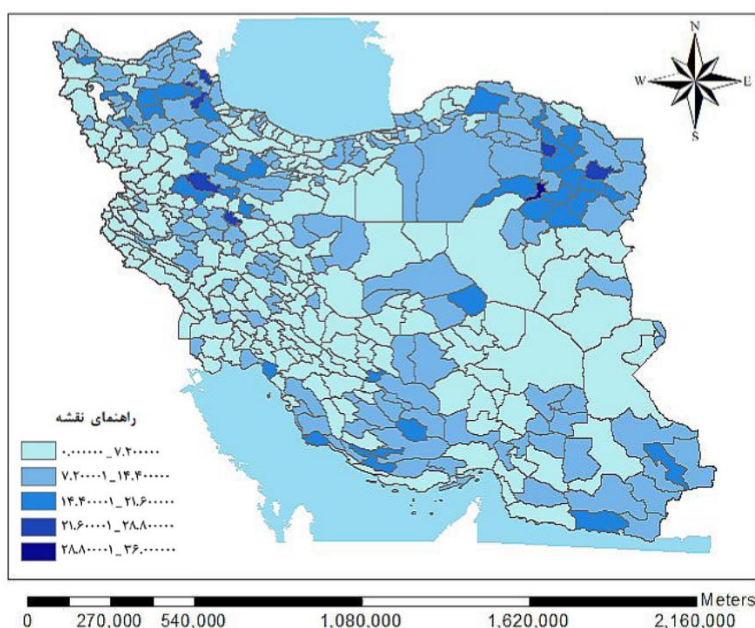
در سال ۱۳۹۰، کودک‌همسری دختران در شهرستان‌های بررسی شده در دامنه‌ای بین صفر تا ۲۹/۰۵ درصد در نوسان بوده است. در بیش از ۷۲ درصد شهرستان‌ها شیوع کودک‌همسری دختران کمتر از ۱۰ درصد بوده است. شهرستان‌های خلیل‌آباد، سرعین و تخت‌جلگه^۲ در استان‌های خراسان رضوی، اردبیل و خراسان رضوی به ترتیب با ۲۹/۰۵، ۲۷/۲۵ و ۲۵/۱۴ درصد، بیشترین شیوع کودک‌همسری دختران را داشته‌اند. یافته‌ها گویای

^۱ گیلانغرب، هفتگل، نطنز، ایوان، ملکشاهی، ابوموسی، فیروزکوه، مراوه‌تپه، سرایان، طالقان

^۲ فیروزه

دختران را داشته‌اند. پس از این مناطق، شیوع کودک‌همسری دختران در استان‌های سیستان و بلوچستان، بوشهر و نیز شهرستان‌های واقع در شرق استان فارس بیشتر از سایر مناطق کشور بوده است.

توزیع فضایی کودک‌همسری دختران در سال ۱۳۹۰ (نقشه ۲) نشان می‌دهد که استان‌های واقع در شمال‌شرق کشور و استان‌های ترک‌نشین اردبیل و آذربایجان شرقی در شمال‌غرب کشور و نیز استان قزوین بیشترین شیوع کودک‌همسری

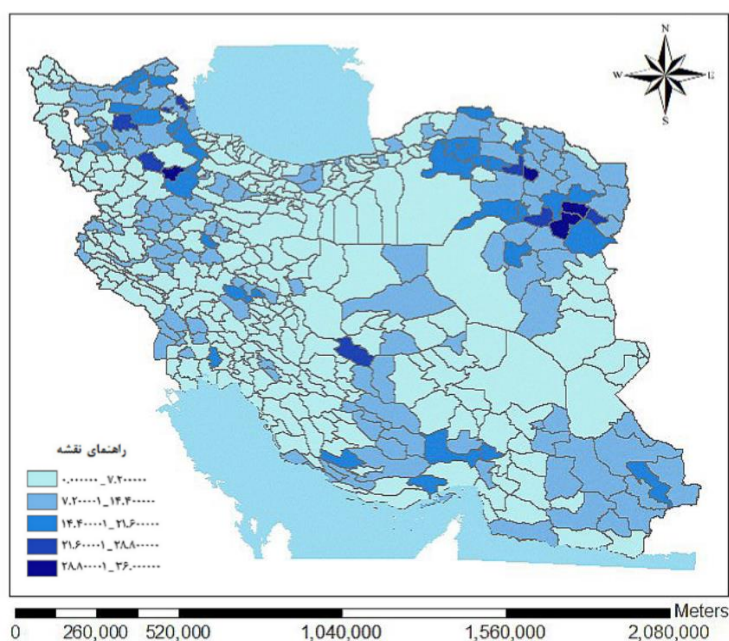
نقشه ۲- توزیع فضایی شیوع (درصد) کودک‌همسری دختران ۱۰ تا ۱۷ سال در شهرستان‌های ایران، ۱۳۹۰

Map 2- Spatial distribution of the prevalence (%) of female child marriage among girls aged 10 to 17 in Iranian counties, 2011

شهرستان‌هایی (۲۲ شهرستان)* افزوده شده که در آن‌ها کودک‌همسری دختران صفر درصد گزارش شده است. توزیع فضایی کودک‌همسری دختران در سال ۱۳۹۵ (نقشه ۳) نشان می‌دهد که همچنان مناطق شمال شرق کشور که استان خراسان رضوی در کانون آن قرار دارد و مناطق شمال غرب که بیشتر شهرستان‌های ترک‌نشین را شامل می‌شود، بالاترین شیوع کودک‌همسری دختران را داشته‌اند. پس از این مناطق، استان سیستان و بلوچستان و شهرستان‌های شرقی استان فارس از جمله مناطقی هستند که درصد بالایی را از کودک‌همسری دختران تجربه کرده‌اند.

در بیش از ۷۵ درصد شهرستان‌های کشور در سال ۱۳۹۵ (۴۲۹ شهرستان)، کودک‌همسری دختران کمتر از ۱۰ درصد بوده است؛ با این حال و برخلاف انتظار، شیوع کودک‌همسری دختران در طول زمان افزایش یافته است؛ به طوری که در سرشماری ۱۳۹۵ مقدار این شاخص در دامنه‌ای بین صفر تا ۳۵/۱۱ درصد در نوسان بوده است. شهرستان ایجرود در استان زنجان با ۳۵/۱۱ درصد و شهرستان‌های رشتخوار، فیروزه و زاوه در استان خراسان رضوی به ترتیب با ۳۰/۸۸، ۳۰/۲۷ و ۲۹/۴۸ درصد به ترتیب بالاترین شیوع کودک‌همسری دختران را در سال ۱۳۹۵ داشته‌اند؛ هرچند در طول زمان بر شمار

* آشتیان، املش، سوادکوه، کلاردشت، پاوه، دالاهو، هفتگل، آغاچاری، پاسارگاد، سروستان، رابر، داورزن، دره‌شهر، بدره، دنا، لنده، گناوه، عسلویه، سرخه، ابوموسی، شمیرانات، فیروزکوه

نقشه ۳- توزیع فضایی شیوع (درصد) کودک‌همسری دختران ۱۰ تا ۱۷ سال در شهرستان‌های ایران، ۱۳۹۵

Map 3- Spatial distribution of the prevalence (%) of child marriage among girls aged 10 to 17 in Iranian counties, 2016

۱۳۹۵ تغییر کرده است. این روندها بیانگر آن است که در طول زمان کودک‌همسری دختران بیشتر شیوع پیدا کرده است. شمار شهرستان‌های واقع در دو طبقه آخر جدول ۲ (۲۸/۸ - ۲۱/۶۱ و ۳۶/۰ - ۲۸/۸۱) این ادعا را تأیید می‌کند. همان‌طور که می‌بینید، بیشینه کودک‌همسری دختران در سرشماری ۱۳۸۵ ۲۱/۶ درصد بوده است که در سرشماری‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ به ترتیب به ۲۸/۸ و ۳۶/۰ درصد افزایش یافته است.

جدول ۲، گروه‌بندی شهرستان‌های کشور را در بُرش‌های زمانی بررسی شده برحسب شیوع کودک‌همسری دختران نشان می‌دهد. یافته‌ها گویای آن است که باوجود افزایش شمار شهرستان‌های کشور در طول زمان، شمار شهرستان‌هایی که شیوع کمتری از کودک‌همسری دختران (طبقه اول) را داشته‌اند در نوسان بوده و از ۷۸/۶ درصد در سرشماری ۱۳۸۵ به ترتیب به ۵۲/۱ درصد و ۵۹/۹ درصد در سال‌های ۱۳۹۰ و

جدول ۲- گروه‌بندی شهرستان‌های بررسی شده برحسب شیوع کودک‌همسری دختران، شهرستان‌های ایران: ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

Table 2- Classification of Iranian counties based on the prevalence of child marriage among girls, 2006, 2011, and 2016

شمار شهرستان‌ها در سرشماری			طبقات کودک‌همسری دختران (درصد)
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	
۲۵۷	۲۰۷	۲۶۴	۰/۰۰ - ۷/۲
۱۲۷	۱۴۸	۷۰	۷/۲۱ - ۱۴/۴
۳۳	۳۴	۲	۱۴/۴۱ - ۲۱/۶
۸	۷	-	۲۱/۶۱ - ۲۸/۸
۴	۱	-	۲۸/۸۱ - ۳۶/۰
۴۲۹	۳۹۷	۳۳۶	شمار کل شهرستان‌ها

نتایج همچنین گویای آن است که در سال ۱۳۹۰، تنها دو متغیر ضریب نفوذ اینترنت و درصد شهرنشینی از همبستگی منفی و معنادار با متغیر وابسته برخوردار بوده‌اند. در طول زمان، همبستگی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تغییر کرده است؛ به طوری که در سال ۱۳۹۵ همه متغیرها، به استثنای درصد اشتغال زنان، دارای همبستگی منفی و معنادار با کودک‌همسری دختران بوده‌اند.

نتایج تحلیل‌های دومتغیره (جدول ۳) نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۵، همبستگی میان متغیر وابسته و متغیرهای اشتغال زنان و درصد دانش‌آموختگان دانشگاهی زن معنادار نیست. در مقابل، متغیرهای درجه توسعه‌یافتگی شهرستان، ضریب نفوذ اینترنت و درصد شهرنشینی، دارای همبستگی منفی و معنادار با متغیر وابسته هستند. در واقع با افزایش مقدار هریک از این متغیرها از شیوع کودک‌همسری دختران کاسته می‌شود.

جدول ۳- همبستگی بین متغیرهای مستقل و کودک‌همسری دختران در شهرستان‌های ایران: ۱۳۸۵-۱۳۹۵

Table 3- Correlation between independent variables and child marriage among girls in Iranian counties: 2006-2016

متغیرهای مستقل	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
درجه توسعه‌یافتگی شهرستان	-۰/۱۲۳*	-۰/۰۱۱ ^{NS}	-۰/۰۹۸*
درصد اشتغال زنان	۰/۰۸۶ ^{NS}	۰/۰۰۳۲ ^{NS}	-۰/۰۹۳ ^{NS}
ضریب نفوذ اینترنت	-۰/۱۹۶**	-۰/۳۳۶**	-۰/۲۳۴**
درصد دانش‌آموختگان دانشگاهی زن	-۰/۰۲۱ ^{NS}	-۰/۰۸۶ ^{NS}	-۰/۲۲۸**
درصد شهرنشینی	-۰/۲۶۲**	-۰/۳۲۵**	-۰/۳۶۹**

** معنادار در سطح خطای کمتر از ۵ درصد، * معنادار در سطح خطای کمتر از ۱۰ درصد، NS غیر معنادار

شهرستانی در کودک‌همسری دختران را در سال ۱۳۸۵ تبیین کرده‌اند. نتیجه تحلیل‌های چندمتغیره در سال ۱۳۹۰ تاحدودی متفاوت از نتایج به‌دست‌آمده در سرشماری ۱۳۸۵ است (جدول ۴). همان‌طور که می‌بینید، درصد اشتغال زنان، درصد بیکاری، ضریب نفوذ اینترنت و درصد شهرنشینی همگی تأثیر منفی و معنادار بر شیوع کودک‌همسری دختران در این سال داشته‌اند؛ به طوری که با افزایش هر واحد از متغیرهای درصد اشتغال زنان، درصد بیکاری، ضریب نفوذ اینترنت و درصد شهرنشینی به ترتیب ۰/۱۲، ۰/۳۲، ۰/۳۲ و ۰/۱۳ انحراف استاندارد از شیوع کودک‌همسری دختران کاسته می‌شود. در این سال تأثیر متغیرهای درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌ها، میزان فقر و درصد دانش‌آموخته‌های دانشگاهی زن بر کودک‌همسری دختران معنادار نیست؛ هرچند مقدار ضریب تبیین تعدیل‌شده نشان می‌دهد که تأثیر این متغیرها بر شیوع کودک‌همسری دختران در سرشماری ۱۳۹۰ در مقایسه با سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است.

نتایج رگرسیون خطی چندمتغیره (جدول ۴) نشان داد که از میان مجموع متغیرهای بررسی‌شده تأثیر درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌ها، درصد بیکاری، میزان فقر، درصد دانش‌آموخته‌های دانشگاهی زن و درصد شهرنشینی بر شیوع کودک‌همسری دختران در سال ۱۳۸۵ معنادار و دو متغیر درصد اشتغال زنان و ضریب نفوذ اینترنت تأثیر معناداری بر شیوع این پدیده در سال ۱۳۸۵ نداشته‌اند. در این میان، برخلاف آنچه که انتظار می‌رفت، تنها متغیر دانش‌آموخته‌های دانشگاهی زن رابطه مثبت و معنادار با شیوع کودک‌همسری دختران داشته است. به‌طورکلی و براساس نتایج به‌دست‌آمده می‌توان گفت که در سال ۱۳۸۵، با افزایش هر واحد از متغیرهای درجه توسعه‌یافتگی شهرستان، درصد بیکاری، میزان فقر و درصد شهرنشینی شیوع کودک‌همسری دختران به ترتیب ۰/۱۳، ۰/۳۶، ۰/۱۶ و ۰/۲۵ انحراف استاندارد کاهش می‌یابد. مقدار ضریب تبیین تعدیل‌شده نشان می‌دهد که این متغیرها در مجموع ۱۵/۸ درصد از تفاوت‌های

جدول ۴- نتایج آزمون رگرسیون خطی چندمتغیره عوامل مؤثر بر کودک‌همسری دختران در شهرستان‌های ایران

Table 4- Results of multivariate linear regression test of factors affecting child marriage among girls in Iranian counties

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		متغیر مستقل
Sig	Beta	Sig	Beta	Sig	Beta	
۱/۰۰۰	-	۱/۰۰۰	-	۱/۰۰۰	-	مقدار ثابت
۰/۵۸۴	-۰/۰۲۶	۰/۰۹۳	۰/۰۹۴	۰/۰۲۰	-۰/۱۳۳	درجه توسعه یافتگی شهرستان
۰/۰۰۹	-۰/۱۲۲	۰/۰۲۹	-۰/۱۲۱	۰/۱۰۶	-۰/۰۹۸	درصد اشتغال زنان
۰/۰۰۰	-۰/۱۶۴	۰/۰۰۰	-۰/۳۲۶	۰/۰۰۰	-۰/۳۶۹	درصد بیکاری
۰/۹۸۵	۰/۰۰۱	۰/۳۹۳	-۰/۰۴۳	۰/۰۰۵	-۰/۱۶۵	میزان فقر
۰/۰۴۱	-۰/۱۲۱	۰/۰۰۰	-۰/۳۲۸	۰/۵۴۱	-۰/۰۴۶	ضریب نفوذ اینترنت
۰/۱۱۹	-۰/۰۷۶	۰/۱۶۶	۰/۰۷۰	۰/۰۴۸	۰/۱۰۹	درصد دانش‌آموخته‌های دانشگاهی زن
۰/۰۰۰	-۰/۲۹۳	۰/۰۴۴	-۰/۱۳۴	۰/۰۰۱	-۰/۲۵۱	شهرنشینی
۰/۰۰۰۰	/۱۷۹۱	۰/۰۰۰۰	۰/۲۱۰۶	۰/۰۰۰۰	۰/۱۵۸۱	ضریب تبیین تعدیل شده

۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ است.

در سال ۱۳۸۵ شهرستان‌های مناطق شمال غرب کشور که بیشتر شامل استان‌های اردبیل و آذربایجان شرقی می‌شوند به همراه مناطق شمال شرق کشور و استان سیستان و بلوچستان بالاترین درصد‌های کودک‌همسری را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج به‌دست‌آمده برای سال ۱۳۹۰ بیانگر این موضوع است که از میان ۳۹۷ شهرستان کشور، همچون سرشماری ۱۳۸۵، در سال ۱۳۹۰ نیز شهرستانی از استان خراسان رضوی به نام خلیل‌آباد با ۲۹/۰۵ درصد، بالاترین میزان کودک‌همسری را در بین شهرستان‌های کشور به خود اختصاص داده است. همچنین علاوه بر استان‌های اردبیل و آذربایجان شرقی در شمال غرب کشور و مناطق شمال شرقی و استان سیستان و بلوچستان که در سال ۱۳۸۵ نیز آمار بالایی داشتند، بخش‌هایی از استان‌های قزوین، زنجان، بوشهر و همچنین شرق استان فارس در سال ۱۳۹۰ میزان بالای کودک‌همسری را تجربه کرده‌اند؛ درنهایت در سال ۱۳۹۵ بالاترین آمار کودک‌همسری یک شهرستان در طی سه سال بررسی شده نیز به وقوع پیوسته است که به شهرستان ایجرود (۳۵/۱۱ درصد) در استان زنجان تعلق دارد. در سال ۱۳۹۵ نیز همچنان مناطق شمال شرقی کشور با محوریت شهرستان‌های خراسان رضوی و همچنین شهرستان‌های استان اردبیل آذربایجان شرقی در کنار استان سیستان و بلوچستان کانون کودک‌همسری در کشور هستند.

در سال ۱۳۹۵ نیز متغیرهای درصد اشتغال زنان، درصد بیکاری، ضریب نفوذ اینترنت و درصد شهرنشینی تأثیر منفی و معناداری بر کودک‌همسری داشته‌اند؛ به طوری که با افزایش هر یک واحد در مقدار این متغیرها، کودک‌همسری به ترتیب ۰/۱۲، ۰/۱۶، ۰/۱۲ و ۰/۲۹ انحراف استاندارد کاهش می‌یابد؛ با وجود این، مقدار ضریب تبیین تعدیل شده (۰/۱۷۹۱) نشان می‌دهد که از تأثیر مجموع متغیرهای مستقل بررسی شده بر تفاوت‌های شهرستانی در شیوع کودک‌همسری دختران کاسته شده است؛ به طوری که از ۲۱ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۱۷/۹ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است.

بحث و نتیجه

کودک‌همسری یکی از چالش‌های اجتماعی و فرهنگی مهم در بسیاری از کشورهای دنیا، به‌ویژه جوامع در حال توسعه از جمله ایران است. این پدیده که به ازدواج افراد کمتر از ۱۸ سال اشاره دارد، پیامدهای بسیار جدی بر زندگی کودکان دارد. از آنجاکه این ازدواج‌ها می‌تواند بر آینده کودکان تأثیر بگذارد، بررسی و تحلیل دقیق علل و روندهای این پدیده ضروری است تا بتوان راهکارهای مؤثری برای کاهش آن ارائه داد. برخی از مطالعات و آمارها نشان می‌دهد که این پدیده طی سالیان اخیر نه تنها کاهش چندانی نداشته، بلکه درباره دختران روبه‌افزایش هم بوده است. هدف این مقاله سنجش و تبیین کودک‌همسری دختران و تغییرات آن در شهرستان‌های ایران در برش‌های زمانی

۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ منفی و معنادار شد؛ بنابراین، با افزایش ضریب نفوذ اینترنت و گسترش استفاده از وسایل ارتباطی که باعث افزایش آگاهی افراد از عواقب ازدواج زودهنگام می‌شود، میزان کودک‌همسری در سطح جامعه کاهش می‌یابد. این مسئله با نظریات جهانی‌شدن و اشاعه نوآوری نیز مطابقت دارد که کاهش کودک‌همسری را در قبال افزایش استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی تبیین می‌کردند. سانتیا و ججهوی^۱ (2016) نیز در مطالعه خود به نتایج مشابهی دست یافته بودند. طبق یافته‌های آنان یکی از عوامل کودک‌همسری آگاهی‌نداشتن از شرایط و عواقب این نوع ازدواج است که در صورت افزایش این آگاهی، کاهش این پدیده قابل انتظار است.

ارتباط سطح توسعه و میزان کودک‌همسری نیز در دو سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ منفی و معنادار به دست آمد. در نتیجه یافته‌های جنسن و تورنتون^۲ (2003) و نیز ارولکار (2022) تأیید می‌شود که توسعه‌یافتن را از دلایل زمینه‌ساز کودک‌همسری معرفی کرده‌اند. این یافته همچنین از طریق نظریه‌نوسازی تبیین‌پذیر است که کاهش کودک‌همسری و تأخیر در ازدواج را از نتایج توسعه‌یافتگی می‌داند. همچنین ارتباط اشتغال زنان و کودک‌همسری در تحقیق حاضر از سطح معناداری مناسبی برخوردار نبود. این در حالی است که تیموری ارشد و همکاران (۱۴۰۱) در یافته‌های خود از افزایش اشتغال زنان به‌عنوان متغیری نام می‌برند که باعث کاهش کودک‌همسری می‌شود. تأثیر اشتغال زنان بر کودک‌همسری براساس نظریه برابری جنسیتی توجیه‌پذیر است که به شرایط برابر زنان و مردان در عرصه کار نیز اشاره می‌کند؛ اما معنادار نبودن رابطه اشتغال زنان در تحقیق حاضر و معناداری تأثیر این متغیر در تحقیق تیموری ارشد و همکاران (۱۴۰۱) می‌تواند به دلیل استفاده از نسبت زنان شاغل به کل زنان ده ساله و بالاتر در تحقیق حاضر باشد؛ در حالی که تیموری ارشد و همکاران نسبت زنان فعال (شاغل+بیکار) را بر کل جمعیت زنان بالای ده سال محاسبه کرده‌اند.

درکل باتوجه به نتایج تحقیقات پیشین، دلایل و عوامل

توزیع پراکندگی میزان کودک‌همسری در شهرستان‌های ایران و بالابودن سهم این ازدواج‌ها در برخی مناطق به‌وضوح نشان از تنوع کودک‌همسری براساس قومیت دارد. درواقع برخی از اقوام به‌طور واضح و آشکار، میزان‌های بالاتری از شیوع کودک‌همسری را تجربه می‌کنند. به این صورت که مناطق ترک‌نشین، بلوچ و فارس‌های خراسان رضوی در طول دوره، میزان‌های بالاتری از کودک‌همسری دختران را به ثبت رسانده‌اند. این نتایج در راستای مطالعات قبلی در این زمینه است. کوهی (۱۳۹۸) اشاره می‌کند که استان‌های خراسان رضوی، آذربایجان شرقی، سیستان و بلوچستان و خوزستان در رتبه‌های اول و در طرف مقابل یزد و سمنان کمترین آمارهای کودک‌همسری را تجربه کرده‌اند. عباسی شوازی و صادقی (۱۳۸۴) نیز نشان دادند که بلوچ‌ها و گیلک‌ها به ترتیب بالاترین و پایین‌ترین درصد ازدواج‌های زیر ۱۵ سال را به خود اختصاص داده‌اند. کردزنگنه (۱۳۹۰) در نتایج مشابهی دریافت که میزان شیوع کودک‌همسری در بین بلوچ‌ها (۶۵/۸ درصد) و گیلک‌ها (۲۸/۴ درصد) به ترتیب بیشترین و کمترین مقادیر را به ثبت رسانده است. ترماین (2006) نیز با بیان اینکه حدود ۱۶ درصد ازدواج‌ها در ایران از نوع زودهنگام است، نشان می‌دهد که سیستان و بلوچستان با ۳۲ درصد و گیلان با ۰/۵ درصد بالاترین و پایین‌ترین سهم را دارند. بگی و صادقی (۱۴۰۱) نیز اقوام ایرانی را در ارتباط با شیوع ازدواج زودهنگام به سه دسته بالا (بلوچ و عرب)، متوسط (ترک و کرد و فارس و لر) و پایین (گیلک) تقسیم کردند.

در تحلیل روابط بین متغیرهای تحقیق، تأثیر متغیر شهرنشینی بر میزان کودک‌همسری در هر سه سال بررسی شده منفی و معنادار شد. بدین معنی که هرچه نسبت شهرنشینی بالاتر برود، میزان ازدواج کودکان در سنین زیر ۱۸ سال کاهش پیدا خواهد کرد. این یافته با نظریه‌نوسازی همسو است که کاهش کودک‌همسری را در قبال شهرنشینی بیشتر قابل انتظار می‌داند. در مطالعات پیشین نیز تیموری ارشد و همکاران (۱۴۰۱) به نتایج مشابهی رسیده و تأثیر شهرنشینی بر کودک‌همسری را منفی و معنادار برآورد کرده بودند. تأثیر ضریب نفوذ اینترنت بر کودک‌همسری نیز در هر سه سال

¹ Santhya & Jejeebhoy

² Jensen & Thornton

(۳۵/۱۱ درصد) در مقایسه با سال ۱۳۸۵ (۱۱/۰۶ درصد) دارد. باتوجه به اینکه مطالعه حاضر بر سطح کلان و همه شهرستان‌های ایران متمرکز بود و از داده‌های سرشماری استفاده کرده است، امکان بررسی این شهرستان (ایجرود) به تنهایی میسر نیست؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود تا سایر محققان در مطالعات خود، به‌طور خاص بر این شهرستان متمرکز شوند و دلایل این افزایش را به‌صورت کیفی بررسی کنند.

باتوجه به پیامدهای منفی کودک‌همسری که در تحقیقات پیشین نیز به آن اشاره شد، نیاز است تا دولت برنامه‌های مختلفی را برای جلوگیری از پدیده کودک‌همسری دختران به اجرا بگذارد. مطالعه حاضر نشان داد که تنوع منطقه‌ای در شیوع کودک‌همسری دختران در ایران مشاهده می‌شود؛ بنابراین، انجام پیمایش ملی خانواده (که بخشی از آن بر الگوهای ازدواج متمرکز است)، بایستی توسط دولت در دستور کار قرار گیرد تا بتواند الگوهای کودک‌همسری را در مناطق مختلف به‌صورت عمیق‌تر بررسی کند. نتایج همچنین حاکی از آن بود که فقر تأثیر معناداری بر شیوع کودک‌همسری دارد؛ پس پیشنهاد می‌شود تا دولت برنامه‌های جامع حمایت اجتماعی، کاهش سطح فقر و ایجاد فرصت‌های اقتصادی را برای تشویق خانواده‌ها برای پایان‌دادن به ازدواج زود هنگام توسعه دهد. تأثیر نفوذ اینترنت (به‌عنوان معرفی برای تأثیر رسانه‌ها) بر کاهش کودک‌همسری نیز از دیگر نتایج این مطالعه بود؛ براین اساس نیاز است تا برنامه‌های مختلفی را از طریق کارگاه‌های آموزشی، همایش‌ها و رسانه‌های جمعی اجرا شود و به خانواده‌ها درباره پیامدهای منفی این پدیده هشدار داده شود. به این امر به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته همچون مناطق روستایی و نیز شهرستان‌های با میزان بالای کودک‌همسری توجه ویژه شود. مطالعه حاضر همچنین نشان داد که سطح توسعه بر شیوع کودک‌همسری اثرگذار است و به‌ویژه مشاهده می‌شود که بسیاری از مناطق با شیوع بالای کودک‌همسری جزو مناطق کمتربرخوردار هستند؛ بنابراین، از دیگر اقدامات مؤثر نیز می‌تواند افزایش بودجه شهرستان‌های تازه‌تأسیس و کوچک همانند شهرستان‌های فیروزه، زاوه، مه‌ولات، خلیل‌آباد و رشتخوار در استان خراسان رضوی برای

پدیده کودک‌همسری در مناطق مختلف می‌تواند متفاوت باشد. حال بررسی دلایل زمینه‌ساز آن باتوجه به یافته‌های پژوهش حاضر اهمیت می‌یابد که نشان می‌دهد در کشور ما نیز این پدیده با میزان بالایی در مناطق مشخصی از کشور رواج دارد. طبق یافته‌های پژوهش افزایش آگاهی مردم از طریق گسترش دسترسی و استفاده از رسانه‌های جمعی تأثیر منفی بر کودک‌همسری دارد؛ یعنی هرچه آگاهی خانواده‌ها از عواقب و پیامدهای منفی کودک‌همسری بالاتر برود و از دیدگاه‌های سنتی خود فاصله بگیرند، از ازدواج‌هایی جلوگیری می‌کنند که در سنین پایین رخ می‌دهد. از دیگر عوامل بازدارنده، شهرنشینی و سطح توسعه‌یافتگی هستند. وجود امکانات کافی برای رشد زنان و دسترسی آنان به اهدافی که در ذهن خود می‌پروراند، خود عاملی برای به‌جلوگیری از رواج کودک‌همسری خواهد شد. حال جوامع و مناطقی که این شرایط را برای زنان فراهم آوردند، میزان کودک‌همسری پایین‌تری را تجربه خواهند کرد؛ درنهایت بیشتر مناطقی که در کشور ما آمار بالایی از پدیده کودک‌همسری را تجربه می‌کنند، مناطق کمتر توسعه‌یافته‌ای هستند که از لحاظ دسترسی به وسایل ارتباط جمعی نیز از شرایط مناسبی برخوردار نیستند. برای بهبود وضعیت این مناطق، افزایش دسترسی خانوار به رسانه‌های آگاهی‌بخش و همچنین تحقق سطوح توسعه می‌تواند مؤثر واقع شود؛ با این حال و باوجود تأثیر توسعه بر شیوع پدیده کودک‌همسری، نباید از عوامل دیگری همچون مذهب و قومیت نیز چشم‌پوشی کرد؛ زیرا فاکتورهایی تأثیرگذار در تفاوت‌های رفتاری بین مناطق مختلف هستند.

در تحقیق حاضر مشخص شد که کودک‌همسری در میان اقوام مختلف، شیوع متفاوتی دارد؛ برای مثال مناطق ترک‌نشین، بلوچ‌ها و خراسانی‌ها در مقایسه با سایر مناطق کشور بیشتر درگیر این پدیده هستند؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود تا تحقیقات آتی به‌صورت کیفی متمرکز بر اقوام و تفاوت‌های قومی صورت پذیرد تا تأثیر مشخصه‌های قومی نیز بر این پدیده نمایان شود. علاوه بر این مورد، شهرستان ایجرود در استان زنجان، افزایش چشمگیری در میزان کودک‌همسری در سال ۱۳۹۵

دستیابی به سطح توسعه متناسب باشد.

منابع فارسی

- احمدی، ک. (۱۴۰۰ الف). چالش‌های ازدواج زودهنگام کودکان در ایران از منظر حقوقی و دینی. *مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی*، ۷(۲)، ۲۸-۵۱.
<http://www.uctjournals.com/farsi/archive/psychology/1400/summer/3.pdf>
- احمدی، ک. (۱۴۰۰ ج). *طنین سکوت: پژوهشی جامع در باب ازدواج زودهنگام کودکان در ایران*. خانواده‌درمانی کاربردی، ۲(۲)، ۵۰۸-۵۲۷.
<https://ensani.ir/file/download/article/1671522631-10337-6-7.pdf>
- احمدی، ک. (۱۴۰۰ ب). نقش ازدواج موقت (TM) در ترویج کودک‌همسری (ECM) در ایران. *مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی*، ۷(۳)، ۳۹-۵۷.
<http://www.uctjournals.com/farsi/archive/psychology/1400/autumn/3.pdf>
- افتخارزاده، س. ز. (۱۳۹۴). تجربه زیسته زنان در ازدواج زودهنگام. *پژوهش‌نامه مالدکاری اجتماعی*، ۲(۳)، ۱۰۸-۱۵۶.
<https://doi.org/10.22054/rjsw.2015.4746>
- بابائزاد ايراني، ا.، نريمانی شندی، ا.، و گلی‌زاده اصل شندی، ح. (۱۳۹۹). کودک‌همسری و علل و عوامل آن. *هشتمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران*.
<https://civilica.com/doc/1030961>
- بگی، م.، و صادقی، ر. (۱۴۰۱). الگوهای ازدواج اقوام ایرانی در دو دهه اخیر: همگرایی یا تداوم تفاوت‌ها؟ *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۱۱(۴)، ۴۳۷-۴۷۲.
<https://doi.org/10.22034/scs.2022.162025>
- تیموری ارشد، ر.، رضایی، ا.، و صادقی، ر. (۱۴۰۱). شیوع پیش‌رسی ازدواج دختران و عوامل تعیین‌کننده آن در شهرستان‌های ایران در سال ۱۳۹۵. *خانواده‌پژوهی*، ۱۱(۴)، ۵۹۹-۶۲۱.
<https://doi.org/10.48308/JFR.18.4.599>
- چنایی، ف.، رضایی‌فرد، ف.، جلالی، ف.، و جهانگیری، س. (۱۴۰۱). بررسی علل و آسیب‌های کودک‌همسری. *مطالعات هنر و فرهنگ*، ۷(۲۲)، ۱۰۵-۱۱۴.
- حاجیلو، ف.، آقایی، ت.، و علی‌پور آبدار، ف. (۱۴۰۰). علل
- زمینه‌ساز کودک‌همسری (مطالعه موردی زنان دارای تجربه زیسته مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی شهر تبریز). *زن و جامعه*، ۱۲(۴۸)، ۱۰۳-۱۱۶.
- حسینی، ح. (۱۳۹۲). *جمعیت‌شناسی اقتصادی و اجتماعی تنظیم خانواده*. دانشگاه بوعلی سینا همدان.
- رحیمی، ن.، قدرتی، ح.، و قدرتی، ش. (۱۴۰۲). فهم تجربه زنان از ازدواج‌های زودهنگام: مطالعه‌ای در شهر تیتکانلو. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۸(۳۵)، ۹۵-۱۰۷.
<https://doi.org/10.22034/jpai.2023.1999279.1277>
- سازمان ثبت احوال کشور. (۱۴۰۰). *درگاه آمارهای انسانی*. در دسترس در: <https://amar.sabteahval.ir/#/homeGlobal>
- سلحشور، ع.، و حبیب‌پور گنابی، ک. (۱۴۰۰). تحلیل جامعه‌شناختی نقش فقر در تجربه کودک‌همسری (مطالعه موردی: زنان شهر چابهار). *پژوهش انحرافات و مسائل اجتماعی ایران*، ۱(۲)، ۳۱-۷۵.
<https://risi.ihss.ac.ir/Article/36809>
- عباسی‌شوازی، م. ج.، و صادقی، ر. (۱۳۸۴). قومیت و الگوهای ازدواج در ایران. *زن در توسعه و سیاست*، ۱(۳)، ۲۵-۴۷.
- عسکری، ا.، و عسکری، ا. (۱۳۹۸). ازدواج زیر سن قانونی. *مطالعات حقوقی*، ۲۹، ۳۰۷-۳۳۸.
<https://jlawst.ir/article-1-912-fa.pdf>
- علی‌پور آبدار، ف. (۱۳۹۹). *بررسی علل زمینه‌ساز کودک‌همسری در شهر تبریز (مطالعه موردی زنان دارای تجربه زیسته مراجعه‌کننده به مراکز بهداشت)* [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز]. گنج.
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/cccdcf29da375c384a27843c27591f8>
- کردزنگنه، ج. (۱۳۹۰). بررسی میزان و عوامل مؤثر بر ازدواج زودرس در ایران. *توسعه اجتماعی*، ۶(۱)، ۱۵۷-۱۸۸.
- کوهی، ک. (۱۳۹۸). بررسی کودک‌همسری در کشور با تأکید بر استان آذربایجان شرقی. *حقوق کودک*، ۱(۳)، ۱۲۷-۱۵۹.
<http://childrightsjournal.ir/article-1-68-fa.html>
- گیدنز، آ. (۱۳۸۲). *جامعه‌شناسی (منوچهر صبوری، مترجم)*. نی.

- Askari, E., & Askari, E. (2019). Marriage under the legal age. *Journal of Legal Studies*, 4(29), 307–338. [In Persian]. <https://jlawst.ir/article-1-912-fa.pdf>
- Babanajadiranagh, A., Narimani-Shandi, A., & Golizadeh-Aslshandi, H. (2020). *Child marriage and its causes and contributing factors*. The 8th Scientific-Research Conference on Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Damages of Iran, Tehran. [In Persian]. <https://civilica.com/doc/1030961/>
- Bagi, M., & Sadeghi, R. (2023). Marriage patterns of Iranian ethnic groups during the last two decades: Convergence or continuity of differences? *Socio-Cultural Strategy*, 11(4), 437-472. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/scs.2022.162025>
- Bagi, M. (2025). Reasons and drivers of early marriage: Insights from Iranian context. *Marriage and Family Review*, 61(3), 308-329. <https://doi.org/10.1080/01494929.2024.2436671>
- Bolarinwa, O. A., Ahinkorah, B. O., Okyere, J., Seidu, A., & Olagunju, O. S. (2022). A multilevel analysis of prevalence and factors associated with female child marriage in Nigeria using the 2018 Nigeria Demographic and Health Survey data. *BMC Women's Health*, 22(1), 158. <https://doi.org/10.1186/s12905-022-01733-x>
- Bozorgi-Saran, S., & Khodabakhshi-Koolaei, A. (2022). Child bride, a story that never ends: A look at experiences of Iranian women. *International Social Work*, 66(5), 1497-1512. <https://doi.org/10.1177/00208728211066830>
- Chenani, F., Rezaeifard, F., Jalali, F., & Jahangiri, S. (2022). An investigation into the causes and harms of child marriage. *Art and Culture Studies*, 7(22), 105–114. [In Persian]. <http://noo.rs/Pb8Qs>
- Chowdhury, M. A. K., & Morium, S. (2018). Child marriage: Historical reality around the globe and in Bangladesh-A literature review. *Archives of Psychology*, 2(7), 1-11. <https://www.archivesofpsychology.org/index.php/aop/article/view/80>
- Eftekhazade, Z. (2016). Lived experiences of female victims of child marriage. *Journal of Social Work Research*, 2(3), 108-156. [In Persian]. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2015.4746>
- Erulkar, A. (2013). Early marriage, marital relations and intimate partner violence in Ethiopia. *International Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 39(1), 6-13. <https://doi.org/10.1363/3900613>
- Fan, S., Qian, Y., & Koski, A. (2022). Child marriage in mainland China. *Studies in Family Planning*, 53(1), 23-42. <https://doi.org/10.1111/sifp.12185>
- Giddens, A. (2003). *Sociology* (M. Sabouri, Trans.). Nashr-e Ney. [In Persian].
- Hajilou, F., Aghayari, T., & Alipourabdardar, F. (2022). The contextual causes of child marriage (A case study of women who have child marriage experience and recourse to health centers in Tabriz). *Quarterly Journal of Woman and Society*, 12(48), 103-116. [In Persian] <https://www.sid.ir/paper/1001596/en>
- محمودیان، ح. (۱۳۸۳). سن ازدواج در حال افزایش: بررسی عوامل پشتیبان. *نامه علوم اجتماعی*، ۲۴(۲۴)، ۲۷-۵۴. https://jnoe.ut.ac.ir/article_10552.html
- میرشاه، س. (۱۴۰۰). پیامدها و آسیب‌های کودک‌همسری. *چهارمین کنفرانس بین‌المللی فقه، حقوق و پژوهش‌های دینی*. <https://sid.ir/paper/901919/fa>
- نوبهاری، م. (۱۳۹۹). فراتحلیل مطالعات ازدواج کودکان در ایران: تحلیل علل، پیامدها و راهکارهای آن. *مطالعات علوم اسلامی انسانی*، ۱(۳۶)، ۱۱۴-۱۲۵. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1888622>

References

- Abbasi-Shavazi, M. J., & Sadeghi, R. (2005). Ethnicity and marriage patterns in Iran. *Women in Development and Politics*, 3(1), 25–47. [In Persian]. https://jwdp.ut.ac.ir/article_13238.html
- Ahmady, K. (2021a). Legal and religious challenges of early child marriage in Iran. *Journal of Psychology and Educational Sciences Studies*, 7(2), 28–51. [In Persian] <http://www.uctjournals.com/farsi/archive/psychology/1400/summer/3.pdf>
- Ahmady, K. (2021b). The role of temporary marriage (TM) in promoting early child marriage (ECM) in Iran. *Journal of Psychology and Educational Sciences Studies*, 7(3), 39–57. [In Persian]. <http://www.uctjournals.com/farsi/archive/psychology/1400/autumn/3.pdf>
- Ahmady, K. (2021c). An echo of silence: A comprehensive research study on early child marriage (ECM) in Iran. *Journal of Applied Family Therapy*, 2(2), 508–527. [In Persian]. <https://ensani.ir/file/download/article/1671522631-10337-6-7.pdf>
- Ahmady, K. (2021d). The feminization of poverty: Causes and implications of early child marriage in Iran. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(9), 7825-7837. <https://www.researchgate.net/publication/358279797>
- Ahmady, K. (2022). The nexus between temporary marriage and early child marriage in Iran. *Journal of Survey in Fisheries Sciences*, 10(1), 1809-1824. <https://sifisheressciences.com/index.php/journal/article/view/928>
- Alipour-Abdar, F. (2020). *An investigation into the underlying causes of child marriage in Tabriz City (A case study of women with lived experience visiting healthCenters)*. [Master's thesis, University of Tabriz]. [In Persian].
- Arthura, M., Earlea, A., Rauba, A., Vincentb, I., Atabayb, E., Latza, I., Kranzb, G., Nandic, A., & Heymann, J. (2018). Child marriage laws around the world: Minimum marriage age, legal exceptions, and gender disparities. *Journal of Women, Politics & Policy*, 39(1), 51-74. <https://doi.org/10.1080/1554477X.2017.1375786>

- Santhya, K. G., Ram, U., Acharya, R., Jejeebhoy, S. J., Ram, F., & Singh, A. (2010). Associations between early marriage and young women's marital and reproductive health outcomes: evidence from India. *International Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 36(3), 132-139. <https://doi.org/10.1363/ipsrh.36.132.10>
- Singh, S., & Samara, R. (1996). Early marriage among women in developing countries. *International Family Planning Perspectives*, 22, 148-175. <https://catalog.ihnsn.org/citations/4042>
- Teimouri-Arshad, R., Rezaei, A., & Sadeghi, R. (2022). Prevalence of early marriage of girls and its determinant factors in Iranian counties in 2016. *Journal of Family Research*, 18(4), 599-621. [In Persian]. <https://doi.org/10.48308/JFR.18.4.599>
- Torabi, F., & Bagi, M. (2024). Determinants of early marriage in Iran: A multivariate survivorship analysis using census microdata. *International Journal of Adolescence and Youth*, 29(1), 1-12. <https://doi.org/10.1080/02673843.2024.2312849>
- Tremayne, S. (2006). Modernity and early marriage in Iran: A view from within. *Journal of Middle East Women's Studies*, 2(1), 65-94. <https://doi.org/10.1215/15525864-2006-1003>
- Uecker, J. E., & Stokes, C. E. (2008). Early marriage in the United States. *Journal of Marriage and Family*, 70(4), 835-846. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00530.x>
- United Nations Population Fund (UNFPA) & United Nations Children's Fund (UNICEF). (2019). 2018 Annual Report: UNFPA-UNICEF Global Programme to Accelerate Action to End Child Marriage. <https://www.unicef.org/media/60276/file>
- UNICEF. (2020). Child Marriage Threatens the Lives, Well-Being and Futures of Girls Around the World. <https://www.unicef.org/protection/child-marriage>
- UNICEF. (2022). Child Marriage Threatens the Lives, Well-Being and Futures of Girls Around the World. <https://www.unicef.org/protection/child-marriage>
- UNICEF & UNFPA. (2018). Key Drivers of the Changing Prevalence of Child Marriage in Three Countries in South Asia. working paper UNICEF, Kathmandu. <https://orbilu.uni.lu/bitstream/10993/43912/1/KEY%20DRIVERS%20.pdf>
- Walker, J. A. (2012). Early marriage in Africa-trends, harmful effects and interventions. *African Journal of Reproductive Health*, 16(2), 231-240. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22916555/>
- Yount, K. M., Crandall, A., Cheong, Y. F., Osypuk, T. L., Bates, L. M., Naved, R. T., & Schuler, S. R. (2016). Child marriage and intimate partner violence in rural Bangladesh: A longitudinal multilevel analysis. *Demography*, 53(6), 1821-1852. <https://doi.org/10.1007/s13524-016-0520-8>
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., & Ergöçmen, B. A. (2014). Early marriage: Trends in Turkey, 1978-2008. *Journal of Family Issues*, 35(12), 1707-1724. <https://doi.org/10.1177/0192513X14538025>
- Hosseini, H. (2013). *Socio-economic demography and family planning*. Bu-Ali Sina University Press. [In Persian].
- Jensen, R., & Thornton, R. (2003). Early female marriage in the developing world. *Gender & Development*, 11(2), 9-19. <https://doi.org/10.1080/741954311>
- Knox, S. E. (2017). How they see it: Young women's views on early marriage in a post-conflict setting. *Reproductive Health Matters*, 25(1), 96-106. <https://doi.org/10.1080/09688080.2017.1383738>
- Koochi K. (2019). A survey of child marriage in the country with emphasis on East Azarbaijan Province. *Child Rights*, 1(3), 127-159. [In Persian]. <http://childrightsjournal.ir/article-1-68-fa.html>
- Kordzangeneh, J. (2011). An examination of the prevalence and factors affecting early marriage in Iran. *Social Development*, 6(1), 157-188. [In Persian]. <http://noo.rs/B2PMC>
- Koski, A., & Heymann, J. (2018). Child marriage in the United States: How common is the practice, and which children are at greatest risk? *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 50(2), 59-65. <https://doi.org/10.1363/psrh.12055>
- Mahmoudian, H. (2004). Increasing age of marriage: An examination of supporting factors. *Sociological Review*, 24(24), 27-54. [In Persian]. https://jnoe.ut.ac.ir/article_10552.html
- Mikhail, S. L. B. (2002). Child marriage and child prostitution: Two forms of sexual exploitation. *Gender & Development*, 10(1), 43-49. <https://doi.org/10.1080/13552070215896>
- Mirshah, S. (2021). Consequences and harms of child marriage. In *Proceedings of the 4th International Conference on Jurisprudence, Law, and Religious Studies*. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/901919/fa>
- National Organization for Civil Registration (NOCR). (2021). *Human statistics portal*. Available at: [In Persian]. <https://amar.sabteahval.ir/#/homeGlobal>
- Nobehari, M. (2020). Meta-analysis of child marriage studies in Iran: Analysis of causes, consequences, and solutions. *Journal of Islamic Humanities Studies*, 1(36), 114-125. [In Persian]. <http://noo.rs/PQ1CH>
- Rahimi, N., Ghodrati, H., & Ghodrati, S. (2023). Exploring women's experience of early marriages: A study in Titkanlu City, Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 18(35), 57-95. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jpai.2023.1999279.1277>
- Salahshour, E., & Habibpour-Gatabi, K. (2022). A Sociological Analysis of the Role of Poverty in the Experience of Child Marriage (Case Study: Women in Chababar City). *Iranian Social Issues Research*, 1(2), 31-75. [In Persian]. <https://risi.ihss.ac.ir/Article/36809>
- Santhya, K. G., & Jejeebhoy, S. J. (2007). Early marriage and HIV/AIDS: Risk factors among young women in India. *Economic and Political Weekly*, 42(14), 1291-1297. <https://www.epw.in/journal/2007/14/special-articles/early-marriage-and-hiv-aids.html>